

ลักษณะ ๒

ช น

โดย

อาจารย์วารี นาสกุล

บทที่ ๑

บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

กฎหมายลักษณะหนี้บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๒
เริ่มแต่ มาตรา ๑๔๔ เป็นต้นไปจนถึงมาตรา ๓๕๓

นักศึกษาค้นคว้ากฎหมายลักษณะนิติกรรมมาแล้วพอเป็นพื้นฐานแนวทางการ
ความเข้าใจ คงจะเข้าใจแล้วว่ากฎหมายลักษณะนิติกรรมมีขอบเขตครอบคลุมไปถึง
เรื่องทั่วไปสำหรับการทำสัญญา เช่น วัตถุประสงค์และความสัมพันธ์ของนิติกรรม
ความสามารถและความสมบูรณ์ของนิติกรรม เป็นต้น หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นหลัก-
เกณฑ์ทั่วไปที่ต้องนำมาประกอบการพิจารณาคัดสินปัญหาต่าง ๆ เป็นอันดับแรกเสมอ

ส่วนกฎหมายลักษณะหนี้มีขอบเขตครอบคลุมไปถึงเรื่องบ่อเกิดแห่งหนี้
วัตถุประสงค์แห่งหนี้ หลักเกณฑ์ในการบังคับชำระหนี้ การเพิกถอน การฉ้อฉล ลูกหนี้ร่วม
เจ้าหนี้ร่วมและความระงับแห่งหนี้ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งกฎหมายลักษณะหนี้เป็น
เรื่อง บ่อเกิดแห่งหนี้และความระงับแห่งหนี้

กฎหมายสองลักษณะนี้มีความเกี่ยวพันกันดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อยกตัวอย่าง
จะเห็นได้ชัดขึ้น เช่น บริษัท ก. ได้ทำสัญญาขายรถยนต์ให้นายช่าเป็นราคา ๕๐,๐๐๐
บาท นายช่าตกลงซื้อรถและได้รับมอบรถไปเรียบร้อยแล้ว แต่ไม่ชำระราคารถแก่
บริษัท ก. บริษัท ก. จึงฟ้องเรียกให้นายช่าชำระราคา ปัญหาว่าสิทธิหน้าที่ระหว่าง
บริษัท ก. และ นายช่าจะเป็นอย่างไร ในเรื่องนี้เอกเทศสัญญาที่ควรนำมาปรับแก้รูป
คดี คือ กฎหมายลักษณะซื้อขาย แต่ก่อนที่จะวินิจฉัยไปถึงเรื่องซื้อขายจำเป็นต้อง
พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ในกฎหมายลักษณะนิติกรรมและหนี้ก่อนตามลำดับ คือ

๑. นายข้าเป็นผู้มีความสามารถในการทำนิติกรรมซื้อขายหรือไม่เพราะถ้า
ไม่มีความสามารถ นิติกรรมการซื้อขายก็จะตกเป็นโมฆียะ อาจเสื่อมเสียได้ ความ
สามารถในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าความสามารถในการมีเงิน แต่หมายถึงความสามารถ
เกี่ยวกับเรื่องผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ การพิจารณา
ในเรื่องนี้เป็นการศึกษาตามกฎหมายลักษณะบุคคลและลักษณะนิติกรรม

๒. สัญญาซื้อขายทำถูกต้องตามแบบพิธีหรือไม่ เพราะถ้าผิดแบบสัญญา
ซื้อขายอาจบังคับเรียกร้องกันไม่ได้

๓. ที่ว่านายข้าผิดสัญญาไม่ชำระราคานั้น นายข้าเป็นฝ่ายผิดหรือยังเพราะ
สัญญาอาจเป็นคุณแก่นายข้าโดยหนึ่งยังไม่ถึงกำหนด ในกรณีเช่นนี้จะฟังว่านายข้าผิด
สัญญาไม่ได้ ข้อนี้จะต้องพิจารณากันตามกฎหมายลักษณะหนี้

ข้อ ๑

ความหมายของคำว่าหนี้

คำว่า “หนี้” ไม่ปรากฏความหมายหรือคำนิยามโดยตรงในประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ แต่เป็นที่เข้าใจได้ว่าหนี้คือความผูกพันในกฎหมายระหว่างบุคคล
สองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ เจ้าหนี้มีความชอบธรรม
ที่จะบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้แก่ตน

ความผูกพันในกฎหมาย หมายความว่าหนี้มันต้องเป็นความผูกพันของ
บุคคลในทางกฎหมาย กล่าวคือมีกฎหมายรับรองให้ผูกพันหรือเรียกร้องกันได้เช่นนั้น
เช่นตามสัญญาซื้อขาย เช่าทรัพย์สิน จ้างแรงงาน ประกันภัย เป็นต้น ถ้าหนี้ใดไม่ก่อให้เกิด
ความผูกพันในกฎหมาย กล่าวคือผูกพันกันในทางศีลธรรมเท่านั้น สิ่งนั้นก็ไม่ใช่
หนี้ตามความหมายที่จะศึกษากัน

ความผูกพันระหว่างบุคคลสองฝ่าย หน่อให้เกิดความผูกพันระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า “ลูกหนี้” บุคคลสองฝ่ายอาจผลัดกันเป็นเจ้าของ และลูกหนี้ในเวลาเดียวกันได้ เช่น ก. ช้อรรถจาก ข. กรณีนี้ ก. เป็นเจ้าหนี้ในการจะเรียกให้ ข. ส่งมอบรถให้ แต่ ก. ก็เป็นลูกหนี้ในการต้องชำระราคาค่ารถ ส่วน ข. เป็นเจ้าหนี้ในการ ได้รับชำระราคาแต่ต้องเป็นลูกหนี้ในการส่งมอบรถให้ ก. ขอให้สังเกตคำว่า บุคคลสองฝ่ายมิได้ใช้คำว่าสองคน เพราะฉะนั้นฝ่ายหนึ่งอาจประกอบด้วยบุคคลหลายคนรวมกันก็ได้ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในเรื่องลูกหนี้ร่วมและเจ้าหนี้ร่วม เช่น ก.ข.ค.ง. รวมกันกู้เงินจาก คำ แคง ชาว เขียว ในกรณีนี้มีสองฝ่าย แต่ฝ่ายละหลายคนโดยต้องรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน

เจ้าหนี้มีความชอบธรรมที่จะบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้แก่ตน ความชอบธรรมที่จะบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้แก่ตนนั้นหมายถึงเจ้าหนี้ไม่อาจบังคับเอาได้โดยพลการหรือบังคับเอาแก่ตัวตนของลูกหนี้ได้ เช่น เอาลูกหนี้มาเป็นทาสหรือซื้อขายลูกหนี้ แต่เจ้าหนี้จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้มีแต่โดยอาศัยอำนาจศาลตามกฎหมายเท่านั้น ส่วนคำว่าต้องชำระตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้หมายถึงข้อกำหนดที่ลูกหนี้จะต้องปฏิบัติตามชำระหนี้ตนเอง ดังจะได้กล่าวเป็นรายละเอียดในข้อต่อไป

ข้อ ๒

บ่อเกิดแห่งหนี้

บ่อเกิดแห่งหนี้อันผูกพันกันตามกฎหมายเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง

๑. โดยนิติกรรมสัญญา กล่าวคือเกิดโดยความตกลงผูกพันกันในทางนิติกรรมสัญญา ได้แก่ เอกเทศสัญญาในบรรพ ๓ เช่น ซื้อขาย แลกเปลี่ยนและให้ เป็นต้น

๒. โดยนิติเหตุ กล่าวคือเกิดโดยกฎหมายบังคับให้ต้องมีหน้าที่ผูกพันกัน
แท้จริงมิได้ตั้งใจจะผูกพันกันเสีย ได้แก่

๒.๑ หนี้ตามมูลละเมิด เช่น ก. ขับรถยนต์ชนรถยนต์ของ ข. เสีย
หาย ทั้งนี้เรียกได้ว่าได้เกิดหนี้ระหว่าง ก. กับ ข. โดยลักษณะละเมิดที่ ข. มีสิทธิจะ
เรียกร้องให้ ก. ชดใช้ค่าเสียหายได้

๒.๒ หนี้ตามมูลจัดการงานนอกสั่ง เช่น ก. เห็นว่าบ้านของ ข. จวน
จะพังเพราะถูกพายุพัดจึงเข้าไปช่วยซ่อมแซม ทั้งนี้เกิดหนี้ในมูลจัดการงานนอกสั่งที่
ข. จะต้องชดใช้ให้ ก.

๒.๓ หนี้ตามมูลละเมิดมิควรได้ เช่น ก. ต้องการจะชำระหนี้ให้ ข.
แต่ไปชำระให้ ค. เพราะเข้าใจว่า ค. คือทายาทของ ข. ซึ่งตายไปแล้ว ทั้งนี้ ก. รับ
ทรัพย์สินไว้ในฐานะละเมิดมิควรได้ ค. ต้องคืนเงินให้ ก.

นอกจากนี้ก็อาจเป็นหนี้ตามกฎหมายอื่น เช่น หนี้ต้องชำระภาษีอากรตาม
ประมวลรัษฎากร เป็นต้น

บทที่ ๒

วัตถุแห่งหนี้

หนี้ไม่ว่าจะเกิดจากมูลหนี้ประเภทใดย่อมจะมีวัตถุแห่งหนี้เสมอทั้งนี้เพราะ
วัตถุแห่งหนี้ คือข้อกำหนดว่าลูกหนี้จะต้องปฏิบัติการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้เป็นประ-
การใด กล่าวคือด้วยกระทำการหรืองดเว้นกระทำการหรือโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบ
ทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งแก่เจ้าหนี้

โดยนัยดังกล่าวนี้ วัตถุแห่งหนี้จึงต่างกับวัตถุที่ประสงค์แห่งหนี้เพราะวัตถุ
แห่งหนี้มุ่งหมายถึงข้อกำหนดที่ลูกหนี้จะต้องปฏิบัติการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ แต่วัตถุ

ที่ประสงค์แห่งหนึ่งมุ่งหมายถึงประโยชน์ที่เจ้าหนี้จะพึงได้รับจากการปฏิบัติการชำระหนี้
ของลูกหนี้นั้น เช่นนายชวาททำสัญญาขายม้าแข่งให้นายเหลียง การโอนกรรมสิทธิ์ส่ง
มอบม้าแข่งให้แก่นายเหลียงเป็นวัตถุประสงค์แห่งหนึ่ง ส่วนม้าแข่งที่นายเหลียงต้องการซื้อจาก
นายชวาทเป็นวัตถุประสงค์ที่ประสงค์แห่งหนึ่ง เพราะเป็นประโยชน์ที่นายเหลียงควรได้รับตาม
สัญญา

๑. การโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบทรัพย์สิน เช่นลูกหนี้ต้องโอนกรรมสิทธิ์
และส่งมอบรถยนต์ให้แก่เจ้าหนี้ ทั้งนี้เป็นกัน

๒. การกระทำการ เช่นให้ทาสีเรือนให้ตามสัญญาหรือให้แสดงภาพ-
ยนตร์ให้ตามสัญญาหรือให้หรือสิ่งปลูกสร้างออกไป วัตถุประสงค์แห่งประเภทนี้โดยปกติเป็น
การที่ลูกหนี้พึงต้องกระทำเองเฉพาะตัว ไม่เปิดช่องให้ผู้อื่นกระทำการแทนลูกหนี้ได้

๓. การงดเว้นกระทำการ เช่นให้หยุดการรบกวน ให้งดการก่อสร้าง
ปิดทางเดิน หรือให้งดเว้นการเปิดร้านเสริมสวยแข่งขันกันตามสัญญา วัตถุประสงค์แห่ง
ประเภทนี้โดยปกติเป็นการที่ลูกหนี้ต้องกระทำเองเฉพาะตัวเช่นกัน

ฉะนั้นจึงขอให้เข้าใจว่าในเรื่องหนี้มิได้มีเพียงเรื่องการยืมเงินกันอย่างที่เร
เข้าใจทั่วไปว่ากู้หนี้ยืมสิน แท้จริงวัตถุประสงค์แห่งหนี้มี ๒ ประการ เมื่อบุคคลใดมีความ
ผูกพันจะต้องทำสิ่งใดให้อีกบุคคลหนึ่งก็เรียกว่าเป็นหนี้กันแล้ว เช่นคนขับรถแท็กซี่
มีหนี้จะต้องพาผู้โดยสารไปส่งจุดหมาย และผู้โดยสารก็มีหนี้ต้องชำระค่ารถตามที่ถก
ลงกัน

ข้อ ๑

การโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบทรัพย์สิน

การโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบทรัพย์สินเป็นเรื่องของการชำระหนี้ ในบางกรณี
อาจมีปัญหว่า ลูกหนี้จะทำอย่างไร เช่น ก. ขอกู้เงิน ข. ๑๐๐ ปอนด์ ขณะกู้ ๑ ปอนด์
มีค่าเท่ากับ ๖๐ บาท แต่ในเวลาชำระหนี้ ๑ ปอนด์มีค่า ๖๑ บาท หรือเช่น ก. ซื้อ

ใช้ใ้จาก ข. ๑๐๐ ฟอง ซึ่งปรกติแล้ว ข. คัดเลือกใช้ไว้เป็นประเภทตามขนาดและราคา บัญหาว่า ข. จะต้องส่งมอบใช้ใ้ชนิดละ ๕๐ สตางค์หรือ ๗๕ สตางค์ เหล่านี้ เป็นเรื่องการชำระหนี้หลายอย่างซึ่งพอจะแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑. ถ้าวัตถุประสงค์แห่งหนี้ระบุไว้แต่เฉพาะประเภท ลูกหนี้ต้องส่งมอบทรัพย์สินปานกลาง เช่น ก. ชื้อน้ำตาลทรายจาก ข. ๑ กระสอบ โดยมีใ้ตกลงกันว่าเป็นน้ำตาลทรายชนิดใด ชนิดราคากระสอบละ ๑๐๐ บาท หรือ ๑๕๐ บาท หรือ ๑๗๐ บาท ทั้งนี้ลูกหนี้ต้องส่งมอบน้ำตาลชนิดปานกลาง ทั้งนี้มีข้อยกเว้นดังต่อไปนี้ คือ

๑.๑ คู่กรณีใ้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น เช่น ตามตัวอย่างข้างกัน ก. ใ้ตกลงชัดเจนว่าเอาน้ำตาลทรายชนิดราคา ๑๗๐ บาท

๑.๒ อาจพิจารณาเอาจากสภาพแห่งนิติกรรมหรือเจตนาของคู่กรณีใ้ เช่นแม้ ก. จะไม่ระบุชัดเจนว่าเอาน้ำตาลทรายชนิดใด แต่ตามทางปฏิบัติ ก. เคยซื้อชนิดราคา ๑๗๐ บาท ตลอดเวลา

๑.๓ ถ้าลูกหนี้ใ้กระทำการเพื่อชำระหนี้เรียบร้อยแล้ว หรือใ้คัดเลือกทรัพย์สินที่จะส่งมอบแล้วโดยความยินยอมของเจ้าหนี้ เช่นพอ ก. ส่งซื้อเสร็จ ข. ก็จัดการขนน้ำตาลทรายชนิดราคา ๑๐๐ บาท ไปส่งที่บ้าน ก. โดย ก. รู้เห็นอยู่ ต่อมา ก. จะปฏิเสธมิได้

๒. ถ้าวัตถุประสงค์ในการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศ (money ไม่ใช่เงินที่เป็นแร่ธาตุ) การชำระหนี้ใ้ลูกหนี้มีสิทธิเลือก คือ

๒.๑ ชำระเป็นเงินตราต่างประเทศในอัตราที่เท่ากัน เช่นถ้ามา ๕๐๐ ดอลลาร์ก็ใ้ชำระคืน ๕๐๐ ดอลลาร์

๒.๒ ชำระเป็นเงินตราไทยโดยใ้คิดอัตราแลกเปลี่ยนตามเวลาและสถานที่ใ้ใ้เงินคืน เช่นถ้ามา ๑๐ ดอลลาร์ ขณะใ้ ๑ ดอลลาร์มีค่า ๒๐ บาท ต่อมาในเวลาชำระหนี้ ๑ ดอลลาร์มีค่า ๒๑ บาท ทั้งนี้หากจะชำระเป็นเงินตราอเมริกัน ลูกหนี้

ก็ชำระ ๑๐ คอลดาร์ แต่หากจะชำระเป็นเงินไทยต้องชำระ ๒๑๐ บาท ตามอัตรา เวลาที่ใช้เงิน

หนึ่งถ้าในขณะที่ชำระหนี้ เงินตราชนิดที่ระบุให้ส่งมอบได้ถูกรัฐบาลยกเลิก ไม่ใช่เสียแล้ว ลูกหนี้ก็หาหลักฐานไม่แต่ต้องชำระชนิดที่คงใช้อยู่แทน เช่น ก. กู้เงิน ข. ๕๐๐ บาท (เป็นใบละ ๑๐๐ รวม ๕ ฉบับ) ถ้าต่อมารัฐบาลยกเลิกธนบัตรชนิด ๑๐๐ บาท ก. ก็ต้องชำระเป็นธนบัตรฉบับอื่นแทน ความจริงก็ยุติธรรมก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่กฎหมายบัญญัติให้ชัดเจนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาถกเถียงภายหลัง

๓. ถ้าการอันพึงกระทำเพื่อชำระหนี้หลายอย่างไม่แน่นอนว่า ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้อย่างไร วิธีเลือกชำระหนี้มีดังนี้

๓.๑ ถ้าตกลงกันเป็นอย่างใดก็ได้ให้เป็นไปตามนั้น เช่น ก. กู้เงิน ข. ไป ๕๐๐ บาท ทกลงกันว่าในเวลาชำระคืน ก. ลูกหนี้อาจชำระเป็นเงิน ๕๐๐ บาทก็ได้ หรือชำระเป็นข้าวสาร ๑๐ ตังก็ได้ ถ้าตกลงกันว่าสิทธิเลือกว่าจะชำระเป็นเงินหรือข้าวตกอยู่แก่ ข. เจ้าหนี้ก็ต้องเป็นไปตามนั้น

๓.๒ ถ้าไม่ตกลงกันไว้ให้ลูกหนี้เป็นผู้เลือก เช่นตามตัวอย่างข้างต้น ถ้าไม่มีข้อตกลงกัน ก. ลูกหนี้ก็เป็นผู้มีสิทธิเลือก

๓.๓ การเลือกให้ผู้มีสิทธิแสดงเจตนาแก่ฝ่ายที่ไม่มีสิทธิเลือกกว่าตนได้เลือกจะชำระเป็นอะไร เช่น ถ้ากู้เงินขาวไป ๓๐๐ บาท มีข้อสัญญาว่าค่าจะชำระหนี้ให้ขาวโดยวิธีค้ำยหน้าในสวนหรือทำความสะอาดบ้านแล้วแต่ค่าจะเลือก ดังนั้นเมื่อค่าเลือกค้ำยหน้าแทนทำความสะอาดบ้าน ค่าต้องแจ้งแก่ขาวว่าตนตกลงเลือกอะไร

๓.๔ การเลือกอาจมีกำหนดระยะเวลาให้เลือกก็ได้ ถ้าไม่ใช่สิทธิเลือกในกำหนด สิทธิในการเลือกจะตกอยู่แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ก. ทกลงซื้อลูกสุนัขของ ข. ที่กำลังจะออก ๑ ตัวจะเป็นตัวใดก็ได้โดยให้ ก. เป็นผู้เลือกแต่ต้องเลือกภายใน ๗ วัน

หนี้โดยตรง นายแดงอาจเขียนรูปให้นายดำแบบไม่เต็มใจ รูปที่เขียนออกมาอาจกลายเป็นรูปสัตว์แทนที่จะเป็นรูปคนดังนี้ ทางที่นายดำจะทำได้คือฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากนายแดงเท่านั้น นายดำจะฟ้องร้องให้นายแดงวาดรูปให้ตนไม่ได้

อย่างไรก็ตามกรณีดังกล่าวมาแล้ว มิใช่ว่าเจ้าหนี้ไม่สามารถกระทำการอันใดเพื่อบันเทาผลร้ายของตนอันเกิดจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ได้เสียเลยทีเดียว กฎหมายเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ใช้สิทธิประการอื่นได้ กล่าวคือ

๑. เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับชำระหนี้ได้ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นการให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาลสั่งให้บุคคลภายนอกกระทำการอันนั้น โดยให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายก็ได้ เช่นกรณีดังกล่าวมาแล้ว นายดำอาจฟ้องร้องต่อศาลโดยให้นายขาวซึ่งมีฝีมือในทางวาดรูปเช่นกันเป็นผู้วาดรูปให้ตนเองโดยให้นายแดงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้แก่ตน

๒. เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับกันได้ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นอันให้ลูกหนี้กระทำการนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหนี้จะขอให้ศาลสั่งให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นการแสดงเจตนาของลูกหนี้ก็ได้ เช่น นายเหลืองทำสัญญาขายที่ดินของตนเองให้นายขาว โดยรับราคาค่าที่ดินมาแล้วและส่งมอบที่ดินให้นายขาวไปแล้ว แต่ นายเหลืองละเลยไม่ยอมไปทำหนังสือสัญญาซื้อขายและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ นายขาวมีสิทธิที่จะฟ้องร้องให้นายเหลืองปฏิบัติตามการดังกล่าวมาแล้วได้ หากนายเหลืองยังละเลยเพิกเฉย นายขาวมีสิทธิร้องขอให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นการแสดงเจตนาของนายเหลืองได้ หากศาลตัดสินให้นายขาวชนะคดี นายขาวเอาผลของคำพิพากษาไปแสดงต่อพนักงานที่ดิน เพื่อให้จดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ให้ตนได้

๓. เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นการให้ส่งเงินกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหนี้จะเรียกร้องให้หรือถอนการที่กระทำลงแล้วนั้นโดยให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายและให้จัดการอันควรเพื่อการภายหลังหน้าด้วยก็ได้ เช่น นายแดง

หนี้โดยตรง นายแคงอาจเขียนรูปให้นายคำแบบไม่เต็มใจ รูปที่เขียนออกมาจากกลาย เป็นรูปสัตว์แทนที่จะเป็นรูปคนกึ่งนี้ ทางที่นายคำจะทำได้คือฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากนายแคงเท่านั้น นายคำจะฟ้องร้องให้นายแคงวาดรูปให้ตนไม่ได้

อย่างไรก็ตามกรณีดังกล่าวมาแล้ว มิใช่ว่าเจ้าหนี้ไม่สามารถกระทำการอันใดเพื่อบันเทาผลร้ายของตนอันเกิดจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ได้เสียเลยทีเดียว กฎหมายเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ใช้สิทธิประการอื่นได้ กล่าวคือ

๑. เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับชำระหนี้ได้ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นการให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาลสั่งให้บุคคลภายนอกกระทำการอันนั้นโดยให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายก็ได้ เช่นกรณีดังกล่าวมาแล้ว นายคำอาจฟ้องร้องต่อศาลโดยให้นายขาวซึ่งมีฝีมือในทางวาดรูปเช่นกันเป็นผู้วาดรูปให้ตนเองโดยให้นายแคงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้แก่ตน

๒. เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับกันได้ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นอันให้ลูกหนี้กระทำการนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหนี้จะขอให้ศาลสั่งให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นการแสดงเจตนาของลูกหนี้ก็ได้ เช่น นายเหลียงทำสัญญาขายที่ดินของตนเองให้นายขาว โดยรับราคาค่าที่ดินมาแล้วและส่งมอบที่ดินให้นายขาวไปแล้ว แต่ นายเหลียงละเลยไม่ยอมไปทำหนังสือสัญญาซื้อขายและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ นายขาวมีสิทธิที่จะฟ้องร้องให้นายเหลียงปฏิบัติตามการดังกล่าวมาแล้วได้ หากนายเหลียงยังละเลยเพิกเฉย นายขาวมีสิทธิร้องขอให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นการแสดงเจตนาของนายเหลียงได้ หากศาลตัดสินให้นายขาวชนะคดี นายขาวเอาผลของคำพิพากษาไปแสดงต่อพนักงานที่ดิน เพื่อให้จดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ให้ตนได้

๓. เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับได้ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นการให้คงเว้นกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหนี้จะเรียกร้องให้รอดอนการที่กระทำลงแล้วนั้นโดยให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายและให้จัดการอันควรเพื่อการภายหลังด้วยก็ได้ เช่น นายแคง

ทำสัญญากับนายคำว่าจะไม่ปลุกเรื่อนบังหน้ากัคน ถ้านายแดงละเลยไม่ปฏิบัติตามสัญญาของตน นายคำก็อาจฟ้องร้องต่อศาลขอให้สั่งรื้อเรื่อนนั้นโดยบุคคลภายนอก และให้นายแดงรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายในการรื้อเรื่อนนั้น

อย่างไรก็ตามกรณีดังกล่าวมาในข้อ ๑, ๒ และ ๓ นั้นหากกระทบกระทั่งถึงสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะเรียกเอาค่าเสียหายไม่ โดยที่เจ้าหนี้อาจเห็นว่าการบังคับชำระหนี้โดยบุคคลภายนอกอาจไม่สมประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้อาจเลือกเอาการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายก็ได้

บทที่ ๓ ผลแห่งหนี้

เมื่อหนี้เกิดขึ้นและมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้วย่อมก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่ในระหว่างคู่กรณีที่เป็นฝ่ายในหนี้ คือเจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามชำระหนี้ ลูกหนี้พึงมีหน้าที่ปฏิบัติตามชำระหนี้ ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามชำระหนี้ได้ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เสียเลยหรือชำระหนี้ล่าช้าหรือผิดความประสงค์แห่งหนี้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิฟ้องร้องบังคับชำระหนี้ได้โดยเฉพาะเจาะจงประการหนึ่งหรือมีสิทธิเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนจากลูกหนี้ได้อีกประการหนึ่ง นอกจากนั้นการที่ลูกหนี้ชำระหนี้ล่าช้าลูกหนี้อาจเป็นผู้ผิดนัดอาจต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในบางกรณี ดังนั้นเพื่อเป็นประกันการชำระหนี้ของลูกหนี้ กฎหมายจึงให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะควบคุมหรือสงวนไว้ซึ่งกองทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยเจ้าหนี้อาจใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้เพื่อไว้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ หรือถ้าลูกหนี้มีทรัพย์สินอยู่แล้วทำนิติกรรมเป็นการจำหน่ายโอนทรัพย์สิน โดยรู้ว่าเป็นทางให้เจ้าหนี้เสียประโยชน์ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิฟ้องร้องให้เพิกถอนนิติกรรมนั้นได้ อนึ่งสิทธิของเจ้าหนี้อันมีต่อลูกหนี้นั้นอาจตกไปเป็นของผู้อื่นโดยการรับช่วงสิทธิได้

อย่างไรจึงจะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ การผิดนัดชำระหนี้คือการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ในกำหนดเมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด การผิดนัดชำระหนี้จะก่อให้เกิดผลบางประการ บัญหามีอยู่ว่าหนี้ถึงกำหนดชำระเมื่อใด หนี้ถึงกำหนดชำระเมื่อ

๑. ถ้ากำหนดเวลาชำระหนี้เป็นวันเวลาตามปฏิทิน กำหนดชำระหนี้ก็เป็นไปตามปฏิทินและลูกหนี้อย่อมผิดนัดทันทีที่ครบกำหนดเวลาตามปฏิทิน โดยไม่ต้องบอกกล่าวหรือเตือนเลย เช่น ก. เช่าบ้าน ข. หลังหนึ่ง กำหนดชำระค่าเช่าทุกวันที่ ๑ ของเดือนทันทีที่ถึงวันที่ ๑ หาก ก. ไม่ชำระค่าเช่า ก. ก็ได้ชื่อว่าผิดนัด

๒. ถ้าไม่กำหนดเวลาชำระหนี้แต่พอจะอนุมานได้ว่าต้องชำระเมื่อใดก็เป็นไปตามนั้น เช่น ก. ขอยืมถ้วยชามจาก ข. ไปเลี้ยงพระที่บ้านในโอกาสทำบุญขึ้นบ้านใหม่โดยไม่ได้บอกว่าจะคืนเมื่อใด แต่เป็นที่เข้าใจได้ว่าเมื่อเสร็จงานทำบุญ ก. ก็ต้องคืนถ้วยชามที่ยืมไป มีคำพิพากษาศาลฎีกาเรื่องหนึ่งเคยวินิจฉัยว่ายืมกระบือไปไถนาย่อมเข้าใจได้ว่าจะคืนเมื่อหมดหน้าทำนา

๓. ถ้าไม่กำหนดเวลาชำระหนี้และไม่อาจอนุมานเอาได้ เจ้าหนี้อย่อมเรียกลูกหนี้ชำระหนี้เมื่อใดก็ได้เว้นแต่เจ้าหนี้ได้ขอให้ชำระเสียแล้วลูกหนี้ก็ไม่มีสิทธิเลือกว่าตนจะชำระเมื่อใดก็ได้ แม้ว่าหนี้จะเพียงเกิดในทันทีทันใดก็ตาม เช่น กู้เงินโดยไม่บอกกำหนดคืนผู้ให้กู้ย่อมเรียกให้ส่งคืนได้ทันทีนั่นเอง^(๑)

บัญญัติว่าลูกหนี้ผิดนัดเมื่อใด เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระลูกหนี้อาจยังไม่ผิดนัดก็ได้ การผิดนัดจะเกิดขึ้นหลังจากหนี้ถึงกำหนดชำระเท่านั้น โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

๑. หนี้กำหนดชำระตามวันเวลาปฏิทิน ลูกหนี้ผิดนัดทันทีที่ครบกำหนด เช่น ก. กู้เงิน ข. ตกงใช้คืนวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๕ เช่นนี้ ถ้า ก. มิได้ชำระหนี้ให้ ข. ในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๕ นั้น ก็ถือว่า ก. ผิดนัดแล้ว

(๑) ป.พ.พ. ม. ๒๐๓

๒. หนี้ไม่ได้กำหนดชำระตามวันเวลาปฏิทิน ต้องรอให้ครบกำหนดชำระเสียก่อน เมื่อครบแล้วเจ้าหนี้ต้องให้คำเตือน เมื่อเตือนแล้วยังไม่ชำระหนี้จึงจะได้อธิปไตย

๓. หนี้อันเกิดจากมูลละเมิด ลูกหนี้ผิดนัดมาแต่เวลาที่ทำละเมิด ทั้งนี้ผู้ทำละเมิดมีหน้าที่ที่จะต้องใช้จ่ายค่าเสียหายให้เขาตั้งแต่ขณะที่ทำละเมิดแล้ว ดังนั้นจึงได้อธิปไตยตั้งแต่ทำละเมิด เช่น ก. ขับรถโดยประมาทเลนเล่อชน ข. บาดเจ็บ ทำให้ ข. ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลไปในวันต่อมา ๕,๐๐๐ บาท เช่นนี้ถือว่า ก. ผิดนัดมาตั้งแต่วันที่ขับรถชน ข. แล้ว ไม่ใช่ผิดนัดเมื่อวันที่ ข. ต้องเสียเงิน

ผลของการผิดนัด เมื่อลูกหนี้ผิดนัด มีผลเสียต่อลูกหนี้ คือ

๑. ลูกหนี้ต้องเสียดอกเบี้ยในจำนวนที่เป็นหนี้ ในกรณีเป็นหนี้เงินต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ ๗ ต่อปีหรือมากกว่านั้นตามสัญญา กล่าวคือถ้ามีข้อสัญญากันไว้ว่าให้เสียดอกเบี้ยในอัตราเท่าไรก็ต้องเสียตามนั้น แต่ต้องไม่เกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี เช่นตามตัวอย่างหนี้อันเกิดจากมูลละเมิด ก. ขับรถชน ข. ข้างต้น ก. ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาล ๕,๐๐๐ บาท ที่ ข. เสียไปให้แก่ ข. พร้อมทั้งดอกเบี้ยร้อยละ ๗ ต่อปี นับแต่วันที่ขับรถชน มิใช่ นับแต่วันที่ ข. ต้องเสียเงินไป

๒. ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ เช่น ชำระหนี้ผิดกำหนดเวลา ลูกหนี้ต้องเสียค่าสินไหมทดแทนแก่เจ้าหนี้เพื่อความเสียหายอันเกิดจากการนั้น เช่น นางสาวฟ้าจาง ก. ให้ตัดเสื้อชุดวิวาห์ให้ตนใส่ในวันแต่งงานที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๕ โดยคิดค่าจ้าง ๒,๐๐๐ บาท แต่ ก. ตัดให้ไม่ทันกำหนด นางสาวฟ้าจึงต้องไปซื้อชุดวิวาห์แบบเดียวกันจากร้านค้าสำเร็จรูปเพื่อใส่ไปในงานเป็นราคา ๕,๐๐๐ บาท จะเห็นได้ว่ากรณีที่ ก. ผิดนัดทำให้นางสาวฟ้าต้องเสียเงินมากขึ้น ๓,๐๐๐ บาท ก. ต้องรับผิดชอบใช้เงินจำนวนนี้ให้นางสาวฟ้าเป็นค่าสินไหมทดแทน

๓. ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากความประมาทเลินเล่อในระหว่างที่ตนผิดนัด หรือแม้ว่าความเสียหายมิได้เกิดจากความประมาทเลินเล่อของตนแต่เกิดจากอุบัติเหตุ ลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบเพราะถือว่าตนผิดนัดมาแต่ต้นแล้ว เว้นแต่ความเสียหายนั้นแม้ว่าตนจะได้ชำระหนี้ทันทีก็คงเกิดอยู่นั่นเอง เช่น จำขอยืมรถยนต์จากชาวคันหนึ่งตกลงว่าจะคืนในวันที่ ๒๕ มกราคม ครั้นวันที่ ๒๕ มกราคม จำมิได้ส่งมอบรถคืนกลับนำไปใช้ต่อจึงนี้จำได้ชื่อว่าผิดนัดแล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๗ มกราคม รถคันนั้นถูกรถของนายข้ามคุกคลภายนอกชนบป จำก็ต้องรับผิดชอบแม้ความเสียหายไม่ได้เกิดจากความผิดของตนเอง เว้นแต่จำจะอ้างว่าถึงอย่างไรความเสียหายก็คงเกิดอยู่นั่นเอง

๓. ข้อแก้ตัวของลูกหนี้ แต่ลูกหนี้อาจแก้ตัวว่าตนไม่ผิดนัดได้ทราบใด ที่การชำระหนี้ยังมีได้ทำลงเพราะเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ นั้นลูกหนี้ยังผิดนัด เช่นหนี้ครบกำหนดวันที่ ๑๐ เมษายน ครั้นถึงกำหนดลูกหนี้ก็นำเงินไปชำระ แต่ระหว่างเดินทางเกิดอุบัติเหตุ ลูกหนี้ต้องเข้าโรงพยาบาลผ่าตัดเป็นการด่วนจึงนี้ลูกหนี้หาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่

ข้อ ๑

สิทธิของลูกหนี้

๑. ลูกหนีมีสิทธิเรียกให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้ได้ หมายความว่าเมื่อหนี้ถึงกำหนดเวลาลูกหนี้จะขอปฏิบัติชำระหนี้ เจ้าหนี้ต้องรับไว้จะปฏิเสธไม่ได้ ถ้าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ เจ้าหนีย่อมตกเป็นผู้ผิดนัด ผลของการที่เจ้าหนี้ผิดนัด คือ ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในดอกเบี้ยและความเสียหายใดๆ ที่เนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้ นับแต่เวลาที่ลูกหนี้ได้ขอชำระหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้หาได้หลุดพ้นจากการชำระหนี้ไม่ อย่างไรก็ตามถ้าเจ้าหนีมีข้อแก้ตัวอันจะอ้างกฎหมายได้ เจ้าหนีก็ได้เป็นผู้ผิดนัด ข้อแก้ตัวเช่นว่านั้นคือ

๑.๑ ในเวลาที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้ลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะชำระหนี้ได้ เช่น ลูกหนี้เพียงแต่กล่าวขอชำระหนี้ด้วยวาจา แต่มิได้เตรียมสิ่งใดมาชำระ

๑.๒ ถ้าไม่ได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ เจ้าหนี้ย่อมไม่ทราบว่าลูกหนี้จะมาชำระหนี้เมื่อใด หรือการที่เจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องชั่วคราวไม่อาจรับชำระหนี้ได้ หากทำให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดไม่ เว้นแต่ลูกหนี้จะได้บอกกล่าวการชำระหนี้ไว้ล่วงหน้า โดยเวลาอันสมควร เช่นสัญญาคุ้มครองกำหนดชำระวันที่ ๕ มกราคม ต่อมาวันที่ ๓ มกราคม ลูกหนี้นำเงินไปชำระ แต่เจ้าหนี้ไม่อยู่ไปต่างจังหวัด ดังนั้นเจ้าหนี้หาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่เว้นแต่ลูกหนี้จะได้เคยบอกล่วงหน้าแล้วว่าจะไปชำระในวันที่ ๓

๒. ลูกหนี้มีสิทธิจะไม่ชำระหนี้ได้ ถ้าเป็นสัญญาต่างตอบแทนและเจ้าหนี้ไม่ได้แสดงว่าจะชำระหนี้ตอบแทนให้ สัญญาต่างตอบแทนเป็นสัญญาที่ก่อให้เกิดหนี้แก่บุคคลสองฝ่าย ต่างต้องชำระหนี้ตอบแทนกัน เช่น ก. ต้องชำระหนี้ให้ ข. และ ข. ต้องชำระหนี้ให้ ก. ในสัญญาต่างตอบแทนนั้น เจ้าหนี้หาได้มีสิทธิที่จะเรียกให้ชำระหนี้แก่ตนได้ฝ่ายเดียวไม่ หากแต่มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ตอบแทนด้วย ฉะนั้น ถ้าเจ้าหนี้ไม่แสดงว่าจะชำระหนี้หรือขอปฏิบัติการชำระหนี้ ลูกหนี้ก็มีสิทธิจะไม่ชำระหนี้ได้ เป็นทำนองยื่นหมย่นแมวหรือหมูไปไถ่มานั่นเอง

๓. ถ้าสัญญาไม่ได้กำหนดระยะเวลาชำระหนี้ ลูกหนี้มีสิทธิที่จะชำระหนี้เมื่อใดก็ได้ หมายความว่าถ้าสัญญามีได้กำหนดระยะเวลาชำระหนี้ไว้ เช่น ก. กู้เงินจาก ข. ๕,๐๐๐ บาท ในสัญญาระบุว่าเมื่อไรก็จะใช้ให้เช่นนั้น ก. ลูกหนี้จะชำระเมื่อใดก็ได้ เว้นแต่ ข. เจ้าหนี้จะเรียกร้องมาก่อนว่าให้ชำระหนี้ ดังนั้น ก. จะเบี่ยงบ่ายมิได้เพราะกฎหมายบัญญัติว่า ถ้าเวลาอันจะพึงชำระหนี้นั้นมีได้กำหนดลงไว้ หรือจะอนุมานจากพฤติการณ์ทั้งปวงก็ไม่ได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้ย่อมจะเรียกให้ชำระหนี้ได้โดยพลัน และฝ่ายลูกหนี้จะชำระหนี้ของตนได้โดยพลันคู่กัน

ถ้าได้กำหนดเวลาไว้ แต่หากกรณีเป็นที่สงสัยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้า
หนี้จะเรียกให้ชำระหนี้ก่อนถึงเวลานั้นหาได้ไม่ แต่ฝ่ายลูกหนี้จะชำระหนี้ก่อนกำหนด
หนี้ก็ได้^(๑)

๒. หน้าที่ของลูกหนี้ หน้าที่สำคัญของลูกหนี้คือการชำระหนี้ไม่ว่าวัตถุ
แห่งหนี้จะเป็นประการใดก็ตาม ถ้าวัตถุแห่งหนี้คือการส่งมอบการชำระหนี้คือการส่ง
มอบ ถ้าวัตถุแห่งหนี้คือการกระทำการชำระหนี้คือการกระทำ และถ้าวัตถุแห่ง
หนี้คือการงดเว้นการกระทำ การชำระหนี้คือการงดเว้นการกระทำ ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระ
หนี้ลูกหนี้ก็ถือว่าตกเป็นผู้ผิดนัด

ข้อ ๒

สิทธิหน้าที่ของเจ้าหนี้

เจ้าหนี้มีสิทธิและหน้าที่ดังนี้ คือ

๑. การรับชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิในการรับชำระหนี้ในข้อที่ว่าอาจปลด
หนี้แก่ลูกหนี้ได้ นอกจากนี้เจ้าหนี้อาจยอมรับชำระหนี้ที่ชำระผิดเวลา ผิดสถานที่ก็
ได้ สิ่งเหล่านี้โดยปกติย่อมเป็นความผิดของลูกหนี้ แต่เมื่อเจ้าหนี้ได้ยอมรับแล้วโดย
ปราศจากเงื่อนไขหรือข้อสงวนใดๆ ลูกหนี้ย่อมพ้นความผิดได้

๒. การรับช่วงสิทธิ การรับช่วงสิทธิหมายความว่า กรณีที่บุคคลภายนอก
ซึ่งมิได้เป็นเจ้าหนี้แต่เดิม ได้เข้าชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้แทนลูกหนี้ หรือได้
ใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่เจ้าหนี้เสียแทน แล้วสวมสิทธิของเจ้าหนี้นั้นโดยอำนาจแห่ง
กฎหมายไปเรียกร้องเอาจากลูกหนี้ เช่น ก. ประกันอุบัติเหตุรถยนต์ของตนไว้กับ
บริษัทประกันภัยแห่งหนึ่ง ต่อมา ข. ขับรถชนรถ ก. เสียหาย เจ้าหนี้ในหนี้ละเมิด
รายนี้คือ ก. ลูกหนี้คือ ข. ส่วนบริษัทประกันภัยซึ่งมิได้เป็นลูกหนี้เจ้าหนี้ในหนี้ละเมิด
ด้วย แต่ได้เข้าชดใช้ค่าเสียหายให้ ก. (เจ้าหนี้) แทน ข. เมื่อชำระไปแล้วบริษัท

(๑) ป.พ.พ. ม. ๒๐๐

ประกันภัยย่อมเข้าสวมสิทธิของ ก. ไปเรียกร้องเอาจาก ข. การสวมสิทธินี้เรียกว่า การรับช่วงสิทธิ

เกณฑ์ในเรื่องรับช่วงสิทธิมีดังนี้ คือ

๑. การรับช่วงสิทธิเกิดโดยอำนาจกฎหมาย หมายความว่ากฎหมายบัญญัติให้มีการรับช่วงสิทธิกันได้ บุคคลจะตกลงกันเองรับช่วงสิทธิไม่ได้

๒. ผู้ที่จะเข้ารับช่วงสิทธิได้ต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ไม่ใช่ใครก็ชำระได้ แล้วค่อยไปเรียกร้องเอาภายหลัง ผู้มีส่วนได้เสียก็ต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้เงินกู้ ข. ๑๐,๐๐๐ บาท ก. ซึ่งเป็นคนรัก ข. นำเงิน ๑๐,๐๐๐ บาทมาชำระแทน ข. ต่อมา ก. ไม่พอใจ ข. จะมาฟ้องเรียกเงิน ๑๐,๐๐๐ บาทจาก ข. โดยอ้างว่าตนรับช่วงสิทธิจาก ก. ไม่ได้ เพราะ ก. มิได้มีส่วนได้เสียในทางกฎหมายเกี่ยวกับหนี้สินรายนั้นแต่อย่างใด

๓. ผู้รับช่วงสิทธิยอมเข้าสวมสิทธิทั้งหลายของเจ้าหนี้เดิมไปเรียกร้องเอาจากผู้เป็นลูกหนี้ หมายความว่าผู้รับช่วงสิทธิเข้าเป็นเจ้าหนี้แทนเจ้าหนี้เดิม และมีอำนาจที่จะใช้สิทธิทั้งปวงที่เจ้าหนี้เดิมมี เช่น ค่ากู้เงินแดงไป ๕,๐๐๐ บาท โดยเอาแหวนเพชร ๑ วงไปจำหน่ายไว้เป็นประกันและมีชาวเป็นผู้ค้ำประกัน เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว ชาวผู้ค้ำประกันได้ชำระหนี้ ๕,๐๐๐ บาทให้แก่แดง ชาวยอมเข้าช่วงสิทธิของแดงโดยมีสิทธิเรียกให้ค่าชำระหนี้และมีสิทธิยึดแหวนเพชรที่แดงยึดไว้เป็นประกันด้วย

๓. การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ หมายความว่ากรณีที่ลูกหนี้ได้เป็นเจ้าหนี้ของบุคคลภายนอก แต่ลูกหนี้ไม่ยอมใช้สิทธิเรียกร้องเอาจากบุคคลภายนอกนั้น ผู้เป็นเจ้าหนี้ของลูกหนี้อยู่แต่เดิมย่อมได้รับความเสียหาย เพราะลูกหนี้เดิมไม่ยอมชำระหนี้จึงจำต้องใช้สิทธิของลูกหนี้ไปไล่เบี้ยเอาจากลูกหนี้ของลูกหนี้อีกทอดหนึ่ง เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้ ข. ในหนี้เงินกู้อย่างหนึ่ง และ ข. ได้เป็นเจ้าหนี้ของ ค. ในหนี้อีกทอดหนึ่งครั้นหนี้ระหว่าง ข. ค. ถึงกำหนดชำระ ข. ก็เพิกเฉย ถ้า ก. เห็นว่าจะเกิดความเสียหาย

นายแก่ตน เช่นเมื่อถึงกำหนดชำระ ข. จะไม่มีเงินชำระให้ตน ก. ย่อมเข้าใช้สิทธิของ
ข. ไปเรียกร้องเอาจาก ค. ได้ทันทีแม้ว่า ก. และ ค. จะไม่เคยมีนิติสัมพันธ์ใดกันมา
ก่อน

การใช้สิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ในพฤติการณ์เช่นนมหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

๑. ลูกหนี้ขัดชั้น ไม่ยอมใช้สิทธิเรียกร้องหรือเพิกเฉย ไม่ใช้สิทธิเรียกร้อง
๒. การที่ลูกหนี้ขัดชั้นหรือเพิกเฉยทำให้เจ้าหนี้เสียประโยชน์
๓. หนี้ระหว่างลูกหนี้เดิมกับบุคคลภายนอก ต้องมิใช่หนี้ที่เป็นเรื่องส่วน
ตัวของลูกหนี้ เช่น มิใช่เรื่องเกี่ยวกับการฟ้องหย่า การจดทะเบียนรับรองบุตร เป็นต้น
๔. เจ้าหนี้ฟ้องคดีได้เองโดยลำพังในนามของตนแม้ลูกหนี้จะไม่ยอม แต่
ต้องขอให้ศาลมีหมายเรียกลูกหนี้เข้ามาในคดีด้วย

๔. การเพิกถอนการฉ้อฉล หมายความว่าในกรณีที่ลูกหนี้ทำนิติกรรม
อันมีผลเป็นการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินของตน อันเป็นทางให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ
เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิร้องขอศาลให้เพิกถอนนิติกรรมดังกล่าวเสียได้ การที่ลูกหนี้ได้
โอนทรัพย์สินนี้ย้ายถ่ายเทให้แก่บุคคลภายนอกโดยทำให้ลูกหนี้เสียเปรียบเรียกว่าการ
ฉ้อฉล เจ้าหนี้อย่อมอาศัยสิทธิในการเป็นเจ้าหนี้เพิกถอนได้ เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้ ข. ใน
มูลหนี้เงิน ๕,๐๐๐ บาท ข. ไม่มีทรัพย์สินใดนอกจากที่นาแปลงหนึ่ง ราคาประมาณ
๑๐,๐๐๐ บาท ข. ได้โอนที่นาให้แก่คำไป ก. ทราบเข้าเห็นว่าถ้าเช่นนั้นแล้วตนจะไม่มี
ทางบังคับให้ ข. ชำระหนี้ให้แก่ตนและการโอนที่ดินของ ข. ไปยังคำนี้ เป็นการโอน
หลอกลวง โดยมิจุกประสงค์ที่จะให้ตนเสียเปรียบ เช่นนี้ ก. ฟ้องขอให้เพิกถอนการโอน
เสียได้

หลักเกณฑ์ในการใช้สิทธิในกรณีดังนี้ คือ

๑. ลูกหนี้ทำนิติกรรมใดๆ อันมีผลเป็นการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินของ
ลูกหนี้ให้แก่บุคคลอื่น

๒. ลูกหนี้ต้องทำไปโดยรู้อยู่แล้วว่าทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ

๓. ถ้าการโอนทรัพย์สินไปนั้นเป็นการโอนโดยมีค่าตอบแทนหรือประโยชน์ตอบแทน เจ้าหนี้ผู้จะขอเพิกถอนต้องพิสูจน์ว่า ตัวบุคคลภายนอกซึ่งได้รับโอนทรัพย์สินนั้นไปได้ทราบถึงความเสียเปรียบของเจ้าหนี้ด้วย แต่ถ้าเป็นการโอนโดยเสน่หาเพียงแต่ลูกหนี้ทราบว่าเจ้าหนี้เสียเปรียบก็พอ บุคคลภายนอกจะทราบหรือไม่ไม่สำคัญ

๔. การฟ้องขอเพิกถอนการฉ้อฉล ต้องกระทำภายใน ๑ ปีนับแต่เวลาที่ทราบถึงเหตุอันอาจเพิกถอน แต่ถ้าไม่รู้ภายในกำหนด ๑ ปี ก็ฟ้องเสียภายในกำหนด ๑๐ ปี นับแต่เนติกรรมนั้นได้ทำลง

๕. สิทธิยึดหน่วง สิทธิยึดหน่วง คือสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะยึดถือทรัพย์สินที่เป็นประกันการชำระหนี้ของลูกหนี้ไว้จนกว่าได้รับชำระหนี้ สิทธิยึดหน่วงมีลักษณะดังนี้

๑. สิทธิยึดหน่วงเป็นประกันแห่งหนี้ หนี้รายใดที่เจ้าหนี้มีสิทธิยึดหน่วงอยู่ด้วยก็ย่อมทำให้เจ้าหนี้มีหลักประกันมั่นคงขึ้นว่าลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ให้แน่ เพราะทราบใดที่ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็ยังคงมีสิทธิยึดหน่วงทรัพย์สินที่ตกอยู่ในบังคับแห่งสิทธิยึดหน่วงไว้ได้

๒. สิทธิยึดหน่วงก่อตั้งขึ้นโดยกฎหมาย เจ้าหนี้คนใดจะมีสิทธิยึดหน่วงได้หรือไม่ก็ย่อมต้องเป็นไปตามกฎหมาย กล่าวคือต้องดูว่าในกรณีนั้นมีกฎหมายบัญญัติให้เจ้าหนี้มีสิทธิยึดหน่วงหรือไม่ถ้าไม่มี สิทธิยึดหน่วงก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ เช่น ก. กู้เงินจาก ข. ไป ๑๐,๐๐๐ บาท แล้วมอบโฉนดที่ดินให้ ข. ยึดถือไว้เช่นนี้ไม่ทำให้ ข. มีสิทธิยึดหน่วงโฉนดที่ดินนั้นไว้ได้ เพราะหนี้เงินกู้มิใช่หนี้ที่เกี่ยวข้องด้วยทรัพย์สินที่เจ้าหนี้ครอบครองไว้

๓. สิทธิยึดหน่วงแบ่งแยกไม่ได้ เจ้าหนี้ผู้มีสิทธิยึดหน่วงอยู่เหนือทรัพย์สินใดย่อมมีสิทธิยึดหน่วงทรัพย์สินนั้นไว้ได้จนกว่าจะได้รับชำระหนี้ทั้งหมด แม้ราคาทรัพย์สิน

ที่ถูกต้องหนึ่งวันนั้นจะเกินกว่าจำนวนหนี้มากมายก็ตาม เช่น ก. จำ ก. ช. ช่อมรยงค์ โดยตกลงค่าจ้างกัน ๑๐๐ บาท เมื่อ ช. ช่อมเสร็จ ก. ไม่จ่ายค่าช่อม ช. จึงยึดหนึ่ง รยงค์นั้นไว้ได้จนกว่า ก. จะชำระค่าช่อมให้ ช. ครบ ๑๐๐ บาท

หลักเกณฑ์ในการใช้สิทธิค้ำประกัน

๑. ต้องมีหนี้และหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว ถ้าหนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระ แม้เจ้าหนี้จะได้ครอบครองทรัพย์สินไว้ก็ไม่อาจมีสิทธิยึดหนึ่งได้ เช่น ก. จำ ก. ช. ช่อมนาฬิกา โดยตกลงว่าจะชำระค่าช่อมให้หลังจากวันที่ ช. ช่อมเสร็จ ๑๐ วัน เช่นนี้ เมื่อ ช. ช่อมเสร็จ ก. จึงเรียกเอานาฬิกาคืนจาก ช. ได้ ช. ไม่มีสิทธิยึดหนึ่งนาฬิกา นั้นไว้ได้ เพราะหนี้ค่าช่อมยังไม่ถึงกำหนดชำระ แต่ในกรณีที่ลูกหนี้เป็นคนมีหนี้สินพัน ตัวไม่สามารถชำระหนี้ได้นั้น แม้หนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระเจ้าหนี้ก็มีสิทธิยึดหนึ่งได้

๒. เจ้าหนี้แห่งหนี้ได้ครอบครองทรัพย์สินไว้ หากเจ้าหนี้ยังมีได้ ครอบครองทรัพย์สินไว้เลยก็จะเรียกให้ลูกหนี้ส่งมอบทรัพย์สินนั้นแก่ตนโดยอ้างสิทธิ ยึดหนึ่งไม่ได้ และการที่เจ้าหนี้ได้ครอบครองทรัพย์สินไว้ก่อนก่อให้เกิดสิทธิยึดหนึ่งทรัพย์สิน นั้น จะต้องเป็นการที่เจ้าหนี้ได้ครอบครองมาโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือต้องเป็น การยินยอมพร้อมใจของเจ้าของหรือผู้ครองทรัพย์สินนั้น การที่เจ้าหนี้เข้ายึดหรือลัก ทรัพย์สินใดมาครองไม่ก่อให้เกิดสิทธิยึดหนึ่งทรัพย์สินนั้นได้

อนึ่งถ้าการได้ครอบครองทรัพย์สินได้นั้น หากให้หนี้มีสิทธิยึดหนึ่งแล้ว จะไม่สมกับลักษณะที่เจ้าหนี้รับภาระในมูลหนี้ หรือไม่สมกับคำสั่งอันลูกหนี้ได้ให้ไว้ ก่อนหรือในขณะที่ส่งมอบทรัพย์สินนั้น หรือเป็นการขัดกับความสงบเรียบร้อยของ ประชาชนแล้ว เจ้าหนี้ก็ไม่อาจมีสิทธิยึดหนึ่งหนี้ทรัพย์สินนั้นได้ เว้นแต่ในกรณีที่ลูก หนี้ตกเป็นคนมีหนี้สินพันตัว หลังจากที่ได้ส่งมอบทรัพย์สินแล้ว หรือรู้ถึงเจ้าหนี้หลัง จากที่ได้ครอบครองแล้ว เช่นนี้แม้จะไม่สมกับลักษณะที่เจ้าหนี้รับภาระในมูลหนี้ไว้ เดิมหรือไม่สมกับคำสั่งอันลูกหนี้ได้ให้ไว้ เจ้าหนี้ก็ใช้สิทธิยึดหนึ่งได้

๒.๑ หนี้ที่คู่กรณีตกลงกันว่าห้ามโอน เช่น ก. กู้เงิน ข. ๒,๐๐๐ บาท มีข้อตกลงว่าห้ามไม่ให้ ข. โอนสิทธิเรียกร้องหนี้รายนี้ ทั้งนี้ ข. จะโอนให้ใครไม่ได้

๒.๒ สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้โอนได้ ได้แก่สิทธิเฉพาะตัวต่างๆ เช่น สิทธิการเช่า สิทธิแห่งการเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองผู้เยาว์ ในกรณีเช่นนี้แม้คู่กรณีจะได้ยินยอมก็โอนไม่ได้

๒.๓ สิทธิเรียกร้องไคศาลสั่งยึดไม่ได้ ก็จะโอนไม่ได้ สิทธิเรียกร้องที่ศาลสั่งยึดไม่ได้นี้จะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ เช่น สิทธิถอนทรัพย์^(๑)

๓. การโอนต้องทำตามแบบ กล่าวคือ ต้องทำเป็นหนังสือระหว่างผู้โอนและผู้รับโอนระบุว่าจะโอนหนี้รายใดให้ใคร ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือการโอนจะตกเป็นโมฆะไม่ถือว่ามี การโอนเกิดขึ้นเลย

นอกจากจะต้องทำเป็นหนังสือระหว่างผู้โอนและผู้รับโอนแล้วจะต้องมีการบอกกล่าวไปยังลูกหนี้ด้วยว่าได้มีการโอนหนี้รายนี้แล้ว การบอกกล่าวต้องทำเป็นหนังสือและถ้าลูกหนี้ให้ความยินยอม ลูกหนี้ก็ต้องให้ความยินยอมเป็นหนังสือเช่นกัน

การโอนสิทธิเรียกร้องอาจเป็นการโอนหนี้ที่ต้องชำระตามเขาสั่ง เช่น กู้เงินก็ได้ แต่ในเรื่องกู้เงินเป็นกรณีพิเศษจึงจะเว้นไม่อธิบาย ณ ที่นี้

บทที่ ๔

หนี้ หนี้รวม

หนี้รวม คือ มูลหนี้รายหนึ่งทีประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายรวมกันเป็นเจ้าของหรือลูกหนี้ หรือเป็นทั้งเจ้าหนี้ลูกหนี้ด้วยกัน หนี้รวมจึงมีได้ ๓ แบบ คือ

(๑) ป.พ.พ. ม. ๑๑๕

๒.๑ หนี้ที่คู่กรณีตกลงกันว่าห้ามโอน เช่น ก. กู้เงิน ข. ๒,๐๐๐ บาท มีข้อตกลงว่าห้ามไม่ให้ ข. โอนสิทธิเรียกร้องหนี้รายนี้ ทั้งนี้ ข. จะโอนให้ใคร ไม่ได้

๒.๒ สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้โอนได้ ได้แก่สิทธิเฉพาะตัวต่างๆ เช่น สิทธิการเช่า สิทธิแห่งการเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองผู้เยาว์ ในกรณีเช่นนี้แม้คู่กรณีจะได้อนุญาตให้โอนไม่ได้

๒.๓ สิทธิเรียกร้องไคศาลสั่งยึดไม่ได้ ก็จะโอนไม่ได้ สิทธิเรียกร้องที่ศาลสั่งยึดไม่ได้จะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ เช่น สิทธิถอนทรัพย์ (๑)

๓. การโอนต้องทำตามแบบ กล่าวคือ ต้องทำเป็นหนังสือระหว่างผู้โอนและผู้รับโอนระบุว่าจะโอนหนี้รายใดให้ใคร ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือการโอนจะตกเป็นโมฆะไม่ว่าจะมีการโอนเกิดขึ้นเลย

นอกจากจะต้องทำเป็นหนังสือระหว่างผู้โอนและผู้รับโอนแล้วจะต้องมีการบอกกล่าวไปยังลูกหนี้ด้วยว่าได้มีการโอนหนี้รายนี้แล้ว การบอกกล่าวต้องทำเป็นหนังสือและถ้าลูกหนี้ให้ความยินยอม ลูกหนี้ก็ต้องให้ความยินยอมเป็นหนังสือเช่นกัน

การโอนสิทธิเรียกร้องอาจเป็นการโอนหนี้ที่ต้องชำระตามเขาสั่ง เช่น ค้ำเงินก็ได้ แต่ในเรื่องค้ำเงินเป็นกรณีพิเศษจึงจะเว้นไม่อธิบาย ณ ที่นี้

บทที่ ๔

หนี้ร่วม

หนี้ร่วม คือ มูลหนี้รายหนึ่งที่ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายรวมกันเป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ หรือเป็นทั้งเจ้าหนี้ลูกหนี้ด้วยกัน หนี้ร่วมจึงมีได้ ๓ แบบ คือ

(๑) ป.พ.พ. ม. ๓๓๕

๑. ลูกหนี้หลายคนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่ง เช่น ก. ข. ค. ง. รวมกันเป็นหนี้ค่า ๑,๐๐๐ บาท เรียกว่าลูกหนี้ร่วม

๒. ลูกหนี้คนหนึ่งต่อเจ้าหนี้หลายคน เช่น ค่าเป็นหนี้ ก. ข. ค. ง. รวมกันเป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท และ ก. ข. ค. ง. ต่างเป็นเจ้าหนี้รายนี้ร่วมกัน เรียกว่าเจ้าหนี้ร่วม

๓. ลูกหนี้หลายคนต่อเจ้าหนี้หลายคน เช่น ก.ข.ค.ง. รวมกันเป็นหนี้ค่า แดง ขาว เขียว ๑,๐๐๐ บาท เรียกว่าลูกหนี้และเจ้าหนี้ร่วม

ในที่นี้จะได้อธิบายเฉพาะกรณีตามข้อ ๑. และข้อ ๒. ส่วนข้อ ๓. นั้นเมื่อเข้าใจกรณีตามข้อ ๑. และ ๒. แล้วก็ไม่มีปัญหาอะไร

ข้อ ๑

ลูกหนี้ร่วม

ลูกหนี้ร่วม คือ การที่บุคคลหลายคนมีความผูกพันในหนี้รายเดียวกันที่จะต้องมีการชำระหนี้ร่วมกันโดยแต่ละคนจะต้องชำระหนี้ทั้งหมด สุดแต่เจ้าหนี้จะเรียกเอาจากลูกหนี้คนใดเท่าใด ในระหว่างลูกหนี้ด้วยกันเองก็มีความรับผิดชอบเท่ากัน เช่น ก. ข. ค. ร่วมกันกู้เงินค่า ๑๐๐ บาท ก. ข. ค. เรียกว่าเป็นลูกหนี้ร่วม ค่าจะเรียกร้องเอาจาก ก. ข. หรือ ค. ๑๐๐ บาทเต็มจำนวนแต่ผู้เดียวก็ได้ หรือเรียกเอาจาก ก. ๕๐ บาท ข. ๒๐ บาท ค. ๓๐ บาทก็ได้ หรือจะเรียกเอาจาก ก. ๕๐ บาท ค. ๕๐ บาทก็ได้ แต่ในระหว่าง ก. ข. ค. ลูกหนี้ร่วมต้องรับผิดชอบเป็นจำนวนเท่าๆ กัน กล่าวคืออาจได้เบียดซึ่งกันและกัน ในจำนวนที่ออกไปเกินส่วนของตนจนเท่ากันก็ได้

๑ ลูกหนี้ร่วมเกิดได้อย่างไร ลูกหนี้ร่วมเกิดได้ ๒ วิธี คือ

๑. เกิดโดยนิติกรรมสัญญา เช่น ก. ข. ค. ร่วมกันกู้เงินค่า จะเห็นว่ากรณี ก. ข. ค. ร่วมกัน เป็นความตกลงซึ่งกันและกัน จัดว่าเป็นนิติกรรมสัญญา

๒. เกิดโดยกฎหมาย เช่น กฎหมายบัญญัติว่านายจ้างต้องร่วมกันผิด
ในผลแห่งละเมิดที่ลูกจ้างทำลงในทางการที่จ้าง จะเห็นได้ว่านายจ้างและลูกจ้างรับผิดชอบ
ร่วมกันอย่างลูกหนี้ร่วมโดยผลของกฎหมาย

๒. ผลของการเป็นลูกหนี้ร่วม การเป็นลูกหนี้ร่วมกันมีทั้งผลที่เป็น
ประโยชน์แก่ลูกหนี้ทุกคนโดยส่วนรวมและเป็นประโยชน์แก่ลูกหนี้บางคนเป็นส่วนตัว
ผลประโยชน์ส่วนรวมเช่น ถ้าลูกหนี้ร่วมคนใดชำระหนี้จนหมดหนี้ก็ระงับไป การที่
หนี้ระงับไปนั้นก็เป็นการแก่ลูกหนี้ร่วมทุกคน แต่ในระหว่างลูกหนี้ด้วยกันยังไล่เบี้ยกัน
ได้เพียงแต่หนี้ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ร่วมเท่านั้นที่ระงับไป ส่วนผลประโยชน์ต่อ
ลูกหนี้บางคน เช่น เหตุอันเนื่องมาจากการแสดงเจตนาวิปริตอันจะทำให้เกิดนิติกรรม
เสียไป เช่น ก. ข. ค. รวมกันกู้เงินค่า ๑๐๐ บาท โดยรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน
ต่อมาปรากฏว่า ก. ได้ทำสัญญากู้โดยถูกคำข่มขู่ดังนี้ ก. ย่อมบอกล้างสัญญาได้
แต่ ข. และ ค. ซึ่งไม่ได้ถูกข่มขู่จะอ้างมิได้

ข้อ ๒

เจ้าหนี้ร่วม

เจ้าหนี้ร่วม คือ การที่บุคคลหลายคนมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดย
แต่ละคนอาจเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยสิ้นเชิง และลูกหนี้จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้คน
ใดคนหนึ่งได้ตามแต่จะเลือก เช่น คำกู้เงิน ก. ข. ค. โดย ก. ข. ค. เป็นเจ้าหนี้
ร่วมกัน คำจะชำระหนี้ให้ ก. ข. ค. คนใดก็ได้ตามแต่จะเลือก

๑. เจ้าหนี้ร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไร เจ้าหนี้ร่วมเกิดขึ้นโดยนิติกรรมสัญญา
และโดยผลแห่งกฎหมายเช่นเดียวกับกรณีลูกหนี้ร่วมนั่นเอง

๒. ผลของการที่เป็นเจ้าหนี้ร่วม เป็นไปในลักษณะเดียวกับลูกหนี้ร่วม
กล่าวคือ มีทั้งผลต่อส่วนตัวเฉพาะรายและต่อผู้เป็นเจ้าหนี้ทุกคน

บทที่ ๕

ความระงับแห่งหนี้

หนี้อันเกิดจากสัญญาย่อมเกิดจากความตกลงระหว่างคู่กรณีในมูลหนี้ ส่วนหนี้อันเกิดจากนิติเหตุ เช่น ละเมิด จักการงานนอกสั่ง ย่อมเกิดจากกฎหมายอย่างไรก็ตาม หนี้ทั้งสองประเภทเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ต้องมีการสิ้นสุดลงเป็นธรรมดา ซึ่งเรียกว่าความระงับแห่งหนี้ นักศึกษาได้ศึกษาถึงบ่อเกิดแห่งหนี้ พฤติการณ์และบทกฎหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องหนี้มาแล้ว บัดนี้จะได้ศึกษาต่อไปถึงเรื่องความระงับแห่งหนี้เป็นเรื่องสุดท้าย ความระงับแห่งหนี้หมายความว่าความผูกพันระหว่างบุคคลที่เป็นหนี้กัน ได้สิ้นสุดลง คนทั่วไปเข้าใจว่าหนี้จะระงับด้วยการชำระหนี้ แท้จริงหาได้ระงับด้วยการชำระหนี้เท่านั้นไม่ หากแต่อาจระงับไปได้ด้วยเหตุหลายประการ กล่าวคือ

๑. การชำระหนี้
๒. ปลดหนี้
๓. หักกลบลบหนี้
๔. แผลงหนี้ใหม่
๕. หนี้เคลื่อนกลิ้งกัน

ข้อ ๑

การชำระหนี้

การชำระหนี้ คือ การที่ลูกหนี้ได้ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อเป็นการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ การชำระหนี้อันจะมีผลเป็นการระงับหนี้นั้น ต้องเป็นการชำระหนี้โดยสิ้นเชิงหรือทั้งหมด โดยลูกหนี้ต้องปฏิบัติการชำระหนี้ตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ คือ โดยการส่งมอบ การกระทำหรืองดเว้นการกระทำ

๑. ผู้มีอำนาจชำระหนี้ บทมาตราหลักในเรื่องนี้คือ มาตรา ๓๑๔ บัญญัติว่า “อันการชำระหนี้นั้น ท่านว่าบุคคลภายนอกจะเป็นผู้ชำระก็ได้เว้นแต่สภาพแห่งหนี้จะไม่เปิดช่องให้บุคคลภายนอกชำระ หรือจะขัดกับเจตนาอันคู่กรณีได้แสดงไว้

บุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้ จะชำระหนี้โดยขึ้นใจลูกหนี้หาได้ไม่”

ผู้มีอำนาจชำระหนี้จึงหมายถึงบุคคลต่อไปนี้

๑. ตัวลูกหนี้เอง

๒. บุคคลภายนอกเป็นผู้ชำระแทน เช่น ภริยาไปกู้เงินเขามาสามี่ทำการชำระหนี้ให้แทน สามี่ก็เป็นบุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้ชำระแทน อย่างไรก็ตามบุคคลภายนอกอาจต้องห้ามมิให้ชำระก็ได้ถ้า

๒.๑ สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่อง คือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถเฉพาะตัว เช่นจ้างวาดรูป กิ่งนี้บุคคลอื่นจะมาวาดรูปให้แทนมิได้

๒.๒ ขัดเจตนาของคู่กรณี เช่นได้ตกลงกันไว้ว่าให้ตัวลูกหนี้เท่านั้นเป็นผู้ชำระ จะให้คนอื่นชำระมิได้

๒.๓ ผ่าฝืนเจตนาลูกหนี้ หมายความว่า เป็นการขึ้นใจลูกหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ประสงค์จะให้ชำระ ผู้อื่นจะมาชำระแทนมิได้ เพราะเรื่องการเป็นหนี้สันอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับชื่อเสียงเกียรติคุณของลูกหนี้ ฉะนั้น ถ้าไม่มีส่วนได้เสียแล้ว จะมาชำระหนี้แทนมิได้ ถ้าลูกหนี้ไม่ยินยอม

๒. ผู้มีอำนาจรับชำระหนี้ การชำระหนี้ให้กระทำต่อ

๑. ตัวเจ้าหนี้เองหรือทายาทผู้สืบสิทธิในกรณีเจ้าหนี้ตาย

๒. บุคคลผู้มีอำนาจรับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ เช่น ตัวแทนหรือผู้แทนของเจ้าหนี้ซึ่งถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่สมบูรณ์ๆเดียวกับได้ชำระหนี้แก่ตัวเจ้าหนี้เอง

๓. ถ้าชำระหนี้ต่อบุคคลผู้ไม่มีอำนาจรับชำระหนี้ ต้องให้เจ้าหนี้ให้สัตยาบันการชำระหนี้นั้นจึงจะสมบูรณ์ เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้ ข. แต่ ช. ได้ชำระหนี้ ก. ซึ่งเป็นพี่ของ ก. ซึ่งไม่มีอำนาจรับชำระหนี้ เช่นนี้ไม่เป็นการชำระหนี้โดยชอบ แต่ถ้า ก. ซึ่งเป็นเจ้าหนี้เองได้ให้สัตยาบัน เช่น ให้คำรับรองต่อ ช. ว่า ช. ได้ใช้หนี้ให้แก่ตนแล้ว ก็ยังเป็นการชำระหนี้ที่สมบูรณ์

๔. การชำระหนี้โดยสุจริตต่อผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธิในมูลหนี้ย่อมสมบูรณ์ เช่น ก. ขับรถชนรถซึ่ง ช. ขับมาจนเสียหายเมื่อ ก. ชดใช้ค่าเสียหายให้ ช. ตามความพอใจของ ช. แล้ว ก. ย่อมหลุดพ้นจากการชำระหนี้ แม้ว่า ช. จะมีใช้เจ้าของรถก็ตาม แต่ ก. ต้องกระทำโดยสุจริต

๕. ถ้าชำระหนี้ต่อผู้ไม่มีสิทธิรับชำระหนี้แต่เจ้าหนี้ได้รับประโยชน์ด้วย ก็ให้สมบูรณ์เพียงเท่าที่เจ้าหนี้ได้รับประโยชน์ด้วย

๖. การชำระหนี้ต่อผู้ถือใบเสร็จที่ถูกต้องแท้จริงย่อมเป็นอันสมบูรณ์ แม้ผู้ถือใบเสร็จจะไม่มีอำนาจเรียกเก็บเงินก็ตาม เช่นการชำระค่าไฟฟ้า ค่าประปาแก่พนักงานเก็บเงินที่ถูกไล่ออกจากงานไปแล้วซึ่งเขาได้ถือใบเสร็จเก็บเงินที่แท้จริงมาแสดงก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่สมบูรณ์ แต่การชำระหนี้ดังกล่าวผู้ชำระหนี้จะต้องกระทำโดยสุจริตและปราศจากความประมาทเลินเล่อ เช่น เมื่อผู้ชำระหนี้ทราบที่อยู่ว่าพนักงานเก็บเงินคนนั้นได้ถูกไล่ออกจากงานแล้วยังชำระอีก เช่นนี้ถือว่าผู้นั้นยังไม่หลุดพ้นจากความเป็นหนี้

๗. หลักในการชำระหนี้ ในการชำระหนี้จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ

๑. ชำระหนี้ให้แก่ผู้มีอำนาจรับชำระหนี้ กล่าวคือ ชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้หรือบุคคลที่กล่าวมาแล้วในข้อ ๒

๒. ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ซึ่งได้แก่

๒.๑ ต้องชำระหนี้ให้ทันเวลาตามที่กำหนดไว้

๒.๒ ต้องชำระหนี้ให้ถูกต้องในวัตถุประสงค์แห่งหนี้ เช่น ซื้อไม้สักจะส่งไม้ยางไปไม่ได้

๒.๓ ชำระหนี้ให้ครบถ้วนจะบังคับให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้บางส่วนมิได้เว้นแต่เจ้าหนี้จะยินยอม

๒.๔ ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามสถานที่ที่ได้กำหนดไว้ในสัญญา แต่ถ้าในสัญญาไม่ได้กำหนดไว้ก็ต้องเป็นไปตามกฎหมาย

๒.๕ ถ้าต้องชำระดอกเบี้ย ก็ต้องชำระพร้อมไปด้วย

๔. ถ้าเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ ในกรณีนี้ต้องพิจารณาว่าเจ้าหนี้ไม่รับเพราะเหตุใด ถ้าเจ้าหนี้ไม่รับเพราะลูกหนี้ทำผิดหลักในการชำระหนี้ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในข้อ ๓ ลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบเพราะถือว่าเป็นความผิดของลูกหนี้เอง เช่น ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ทันเวลาหรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามสถานที่ที่กำหนดไว้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นความผิดของลูกหนี้เองลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบ แต่ถ้าลูกหนี้ปฏิบัติครบถ้วนแล้ว หากเจ้าหนี้ยังไม่ยอมรับลูกหนี้ก็อาจวางทรัพย์ได้ ณ สำนักงานวางทรัพย์ลูกหนี้จึงจะหลุดพ้นจากความรับผิด ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับในเรื่องการวางทรัพย์ลูกหนี้จะต้องขอให้ศาลตั้ง สำนักงานวางทรัพย์และผู้พิทักษ์ทรัพย์นั้น ลูกหนี้จึงจะหลุดพ้น

๕. ถ้าเจ้าหนี้รับชำระหนี้ ลูกหนี้ก็เป็นอันหลุดพ้นจากความรับผิด ถ้าลูกหนี้ชำระหนี้บางส่วนและเจ้าหนี้เต็มใจรับ ลูกหนี้ก็หลุดพ้นไปเพียงนั้น เช่น ก. เป็นหนี้ ข. ๕,๐๐๐ บาท หนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว แต่ ก. ยังไม่มีเงินที่จะชำระได้ครบ ๕,๐๐๐ บาท จึงตกลงกับ ข. ว่าขอชำระเพียง ๓,๐๐๐ บาทก่อน เมื่อ ข. ยอมรับแล้ว ก. ย่อมหลุดพ้นไปจากหนี้ ๓,๐๐๐ บาท ยังเหลือที่เป็นหนี้จริงเพียง ๒,๐๐๐ บาทเท่านั้น และในการนี้ลูกหนี้มีสิทธิจะขอให้เจ้าหนี้ออกใบเสร็จให้ตนหรือเวนคืนเอกสาร หรือได้รับใบรับรองแจ่มแจ้งแสดงการชำระหนี้

ข้อ ๒

ปลดหนี้

การปลดหนี้ คือการที่เจ้าหนี้แสดงเจตนาต่อลูกหนี้ว่าจะปลดหนี้ให้หรือจะ
สถิติเรียกเรียกร้องอันมีต่อลูกหนี้ทำให้หนี้ระงับไป เมื่อปลดหนี้แล้วเจ้าหนี้จะเรียกร้อง
ให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้อีกไม่ได้ ซึ่งมีหลักในการปลดหนี้ดังนี้ คือ

๑. การปลดหนี้ต้องทำโดยเสน่หา กล่าวคือไม่มีการเอาค่าตอบแทนอย่าง
ใดๆ ทั้งสิ้นจากการที่ตนได้ปลดหนี้ให้ เช่น ก. สงสาร ข. ซึ่งเป็นหนี้คนและคนอื่น
อีกหลายราย จึงบอกกับ ข. ว่าหนี้ที่ ข. เป็นหนี้ ก. อยู่หนี้ ข. ไม่ต้องนำมาชำระ
โดย ก. ยกให้

๒. จะปลดบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ เช่น ก. เป็นหนี้ ข. ๓,๐๐๐ บาท
ก. จะปลดหนี้ให้ทั้ง ๓,๐๐๐ บาทหรือแต่บางส่วนก็ได้

๓. ทำได้โดยเจ้าหนี้แสดงเจตนาฝ่ายเดียว ลูกหนี้ไม่ต้องยินยอมด้วย แต่
จะต้องเป็นการเจตนาโดยชัดแจ้งไม่เป็นที่เคลือบคลุมสงสัย

๔. การปลดหนี้ทำได้ด้วยวาจาก็ได้ แต่ถ้าหนี้นั้นมีหลักฐานเป็นหนังสือ การ
ปลดหนี้ต้องทำเป็นหนังสือหรือเวนคืนเอกสารหลักฐานแห่งหนี้หรือขีดฆ่าเอกสารเสีย
ถ้าไม่ทำดังกล่าวแล้ว การปลดหนี้เป็นโมฆะคือถือเสมือนหนึ่งว่าไม่เคยมีการปลดหนี้
กันเลย ผลของการปลดหนี้ทำให้หนี้ระงับสิ้นไป อันเป็นผลให้เจ้าหนี้จะเรียกร้อง
ให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้อีกไม่ได้

ข้อ ๓

หักกลบลบหนี้

การหักกลบลบหนี้ คือการที่บุคคลสองฝ่ายเป็นเจ้าหนี้ลูกหนี้ซึ่งกันและกัน
โดยวัตถุแห่งหนี้เป็นอย่างเดียวกันและหนี้ทั้งสองรายถึงกำหนดแล้วต่างฝ่ายต่างจะขอ
หักหนี้กันก็ได้ ซึ่งมีหลักในการหักกลบลบหนี้ดังนี้ คือ

๑. ต้องมีบุคคลสองฝ่ายเกี่ยวข้องผูกพันซึ่งกันและกัน คือเป็นเจ้าของลูก
หนี้ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างมีสิทธิฟ้องร้องบังคับชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

๒. วัตถุประสงค์แห่งหนี้ต้องเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ก. ขอยืมเงิน ข. ๕,๐๐๐
บาท ต่อมา ข. ซื้อข้าวสารจาก ก. ๕ กระสอบเป็นเงิน ๕๐๐ บาท หนี้รายนี้หักกลบ
ลบหนี้กันได้เพราะวัตถุประสงค์แห่งหนี้คือ การส่งมอบเงินอย่างเดียวกัน

๓. หนี้ต้องถึงกำหนดด้วยกันทั้งสองฝ่าย เช่น จำเป็นหนี้ขาว ๕๐๐ บาท
กำหนดชำระวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๖ และขาวได้ซื้อข้าวสารจากดำได้ ๕๐๐ บาทโดย
กำหนดจะชำระเงินในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๖ เช่นเดียวกัน ดังนั้นทั้งสองรายถึง
กำหนดชำระด้วยกันต่างฝ่ายจึงต่างหักกลบกันได้

๔. สภาพแห่งหนี้เบ็ดช่องให้กระทำได้

๕. แม้หนี้ไม่เท่ากันก็ขอหักกลบหนี้ได้ เช่น ดินเป็นหนี้ฟ้า ๕๐๐ บาท
ฟ้าเป็นหนี้ดิน ๒๐๐ บาท เช่นนี้ก็หักกลบหนี้ได้ โดยหักแล้วคงเหลือว่าดินต้อง
ชำระให้ฟ้าอีก ๓๐๐ บาท

๖. การหักกลบหนี้ให้ทำโดยแสดงเจตนาต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง แม้อีก
ฝ่ายจะไม่ยินยอมก็ยังหักกลบกันได้ แต่การแสดงเจตนาดังกล่าวจะมีเงื่อนไขหรือ
เงื่อนไขไม่ได้

๗. การหักกลบหนี้จะมีในหนี้ที่มีเงื่อนไขไม่ได้เพราะหนี้ดังกล่าวยังไม่
ถึงกำหนดชำระ

๘. หนี้ที่ขาดอายุความ หนี้ที่จะนำมาหักกลบหนี้กันได้นั้น จะต้อง
ไม่ใช่หนี้ที่ขาดอายุความแล้ว เว้นแต่การขาดอายุความนั้นเกิดหลังจากหนี้อีกฝ่ายหนึ่ง
ถึงกำหนดชำระ

๙. หนี้ที่หักกลบหนี้ไม่ได้ ได้แก่

๘.๑ หนี้ที่เกิดจากการอันมิชอบด้วยกฎหมาย ลูกหนี้ในมูลหนี้ราย
นี้จะยกขึ้นหักกลบลบหนี้ไม่ได้ เช่น ก. เป็นหนี้ ข. ๒,๕๐๐ บาท ในมูลหนี้กู้ยืม
กำหนดใช้คืนในวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๕ ต่อมาในวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๕ ข.
ได้ชำระหนี้ของ ก. บุบสลาย ศาลพิพากษาให้ ข. ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็น
เงิน ๒,๕๐๐ บาท จะเห็นว่ามูลหนี้ชำระหนี้เป็นละเมิด จัดว่าเป็นหนี้ที่เกิดจาก
การมิชอบด้วยกฎหมายลูกหนี้ในมูลหนี้รายนี้คือ ข. ข. จะยกขึ้นขอหักหนี้กับ ก. ว่า
ตนจะไม่ให้ค่าเสียหายแก่ ก. และ ก. ก็ไม่ต้องชำระหนี้กู้ยืมแก่ตนเช่นนั้นหาได้ไม่ แต่
ก. ซึ่งมีใช้ลูกหนี้อันมิชอบด้วยกฎหมายย่อมขอหักหนี้ได้

๘.๒ หนี้ที่สิทธิเรียกร้องยังมีข้อต่อสู้จะนำไปหักกลบลบหนี้ไม่ได้
เช่น ก. กู้เงิน ข. ๑๐๐ บาท ส่วน ข. เป็นหนี้เงินค่าซ่อมผ้าจาก ก. ๑๐๐ บาท เช่น
เดียวกัน แต่ ก. ขายผ้าให้ ข. โดยกลฉ้อฉล ดังนั้นสิทธิของ ก. ที่จะได้เงินค่าขาย
ผ้าจึงยังมีข้อต่อสู้ ก. จะนำสิทธิเรียกร้องนี้ไปหักกลบลบหนี้กับหนี้ที่ ก. กู้เงิน ข.
ไปไม่ได้

๘.๓ สิทธิเรียกร้องในหนี้รายใดก็ตามกฎหมายศาลสั่งยึดไม่ได้สิทธิ
เรียกร้องรายนั้นจะหักกลบลบหนี้ไม่ได้

ข้อ ๔

แปลงหนี้ใหม่

การแปลงหนี้ใหม่ คือการที่คู่กรณีทำสัญญาเปลี่ยนสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของ
ของหนี้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. การเปลี่ยนตัวเจ้าหนี้ เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้ ข. ต่อมาตกลงกันให้ ค.
เป็นเจ้าหนี้ ข. แทน ก. การแปลงหนี้ใหม่โดยการเปลี่ยนตัวเจ้าหนี้เช่นนี้ต้องทำตาม
แบบการโอนสิทธิเรียกร้อง ก็ต้องตกลงกันเป็นหนังสือจึงจะใช้ได้

๒. การเปลี่ยนตัวลูกหนี้ เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้ ข. ต่อมา ข. ทกลงให้กิน เป็นลูกหนี้ ก. แทน ข. การแปลงหนี้ใหม่โดยเปลี่ยนตัวลูกหนี้จะทำระหว่างเจ้าหนี้ กับคนภายนอกก็ได้และไม่จำเป็นต้องทำเป็นหนังสือแต่อย่างใด

๓. เปลี่ยนวัตถุแห่งหนี้ เช่น กินเป็นหนี้ฟ้า ๑,๐๐๐ บาท ทกลงกันให้ฟ้า มาเป็นคนรับใช้ทำงานบ้านกิน ๓ เดือน แทนการชำระหนี้ ๑,๐๐๐ บาท

๔. ทำหนี้มีเงื่อนไขให้กลายเป็นหนี้ปราศจากเงื่อนไข เช่น ชาวเป็นหนี้ เขียว ๑,๐๐๐ บาท ทกลงจะชำระหนี้ให้เมื่อเขียวเรียนจบ เช่นนี้แม้จะตกลงกันใหม่ ให้ชำระหนี้ก่อนเขียวเรียนจบก็ได้

๕. เพิ่มเติมเงื่อนไขลงในหนี้อันปราศจากเงื่อนไข เช่นตามสัญญา ก. ต้องชำระหนี้แก่ ข. เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ แต่ก่อนจะถึงกำหนด ก. มาทกลง จะชำระให้ต่อเมื่อ ข. เรียนจบ เป็นต้น

๖. เปลี่ยนแปลงเงื่อนไข เช่น ก. เป็นหนี้ ข. ตามตัวอย่างข้างต้น ซึ่ง จะต้องชำระเมื่อ ข. เรียนจบ ต่อมา ข. จะให้ชำระทันที

หลักในการแปลงหนี้ใหม่มีดังนี้คือ

๑. เปลี่ยนสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของหนี้ได้กล่าวแล้วข้างต้น

๒. การแปลงหนี้ใหม่โดยเปลี่ยนตัวลูกหนี้จะทำโดยขึ้นใจลูกหนี้มิได้

การแปลงหนี้ใหม่ทำให้หนี้ระงับอย่างไร ความระงับแห่งหนี้อันเนื่องมา จากการแปลงหนี้ใหม่เป็นสิ่งแปลกกว่าการระงับของหนี้ในเหตุอื่น เพราะว่าเป็นการ ระงับหนี้เดิมแต่เกิดหนี้ใหม่ แสดงว่าหนี้คงมีอยู่แต่เป็นหนี้ที่เกิดขึ้นใหม่ ถ้าหนี้ เดิมระงับไปแล้วแต่หนี้ใหม่ยังไม่เกิด หรือเกิดแล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย หรือตกเป็นโมฆะด้วยเหตุใดก็ตาม เช่นนี้กฎหมายบัญญัติว่าหนี้เดิมหาได้ระงับไม่คง กลับไปบังคับตามหนี้เดิมได้อีก นอกจากนั้นถ้าเป็นการแปลงหนี้ใหม่โดยเปลี่ยนตัว ลูกหนี้ ลูกหนี้คนเดิมเท่านั้นที่สิ้นสุดความรับผิดชอบ แต่ลูกหนี้คนใหม่คงต้องผูกพันต่อ ไปตามมูลหนี้เดิม เช่น ก. เป็นลูกหนี้ ข. ๕,๐๐๐ บาท ต่อมา ก. ได้แปลงหนี้ใหม่

โดยเปลี่ยนตัวลูกหนี้ให้ ก. เข้ามารับภาระเป็นหนี้แทน เช่นนี้ หนี้ระหว่าง ก. และ ข.
ระงับไป แต่หนี้ใหม่ระหว่าง ก. และ ข. คงมีอยู่

ข้อ ๕
หนี้เคลื่อนกลิ้งกัน

หนี้เคลื่อนกลิ้งกัน หมายถึงกรณีที่บุคคลหนึ่งเป็นลูกหนี้ อยู่แต่ต่อมาสิทธิ
หน้าที่และความรับผิดชอบในหนี้รายนั้นกลับมาสู่บุคคลนั้นคั้งนี้ บรรดาหนี้สินที่มี
อยู่ก็เคลื่อนกลิ้งกันไปในตัวเองตามหลักที่ว่าบุคคลไม่อาจเป็นเจ้าของหนี้ตัวเองได้ เช่น
ก. กู้เงิน ข. ๕๐๐ บาท ต่อมา ข. ตายก่อนตาย ข. ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินทั้ง
หมดให้ ก. คั้งนี้เรียกว่าหนี้เคลื่อนกลิ้งกัน ซึ่งมีหลักคั้งนี้ คือ

๑. สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบกลับมาสู่บุคคลเดียวกัน ซึ่งเป็นลูก
หนี้อยู่แต่เดิม

๒. ถ้าสิทธิในหนี้ันตกไปอยู่ในบังคับของบุคคลภายนอก หนี้หาได้
เคลื่อนกลิ้งกันไม่ เช่น ก. กู้เงิน ข. ๕๐๐ บาท ต่อมา ข. ตายก่อนตาย ข. ทำพินัย-
กรรมยกทรัพย์สินทั้งหมดให้ ก. เว้นแต่สิทธิในหนี้รายนี้ยกให้ ก. คั้งนี้หนี้หาเคลื่อน
กลิ้งกันไม่เพราะสิทธิในหนี้ตกอยู่ในบังคับของบุคคลภายนอกเสียก่อนแล้ว